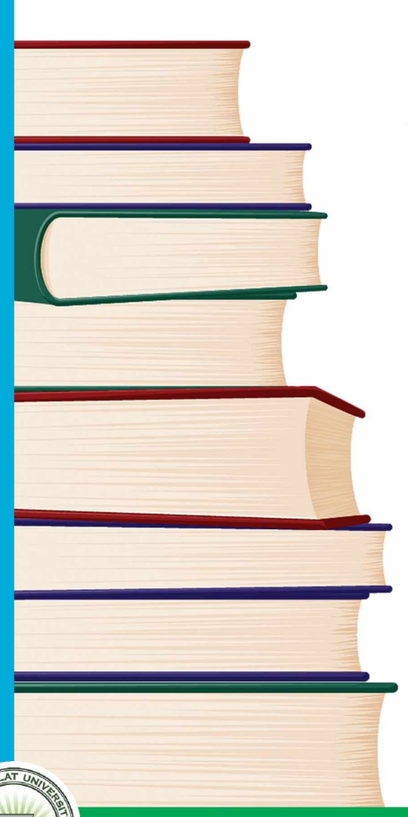
ISSN: 2181-1741 (print)
ISNN: 2181-1725 (online)
2024 / № 5

FILOLOGIK TADQIQOTLAR:
TIL
ADABIYOT
TA'LIM

Philological research:
LANGUAGE, LITERATURE, EDUCATION

Филологические исследования:
ЯЗЫК, ЛИТЕРАТУРА, ОБРАЗОВАНИЕ

pholologicalresearch.uz

TERMIZ DAVLAT UNIVERSITETI

ILMIY-INNOVATSION JURNAL

ТЕРМИЗ ДАВЛАТ УНИВЕРСИТЕТИ

PHILOLOGICAL RESEARCH: LANGUAGE, LITERATURE, EDUCATION

FILOLOGIK TADQIQOTLAR: TIL, ADABIYOT, TA’LIM

ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ: ЯЗЫК, ЛИТЕРАТУРА, ОБРАЗОВАНИЕ

Илмий-инновацион журнал

Jurnal OAK Rayosatining 2022-yil 30-sentabrdagi 325/6-son qarori bilan filologiya fanlari bo‘yicha doktorlik dissertatsiyalari asosiy ilmiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar ro‘yxatiga kiritilgan

2021-yildan buyon nashr etiladi

2024/ № 5

Termiz – 2024

Muassis:
Termiz davlat universiteti

PHILOLOGICAL RESEARCH: LANGUAGE, LITERATURE, EDUCATION

FILOLOGIK TADQIQOTLAR: TIL, ADABIYOT, TA'LIM

ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ: ЯЗЫК, ЛИТЕРАТУРА, ОБРАЗОВАНИЕ

ILMIY-INNOVATSION JURNAL

O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan 2020 yil 19 oktyabrda 1122 raqami bilan ro‘yxatga olingan. Matnlarda foydalanilgan misol, ko‘chirma va ma’lumotlar aniqligi uchun mualliflar javobgardir. Jurnaldan ko‘chirib bosilganda manba qayd etilishi shart.

Bosishga ruxsat etildi: 19.10.2020
Qog‘oz bichimi: 70x85
Bosma tabog‘i: 5.94
Ofset bosma. Ofset qog‘ozi
Adadi: 100
Bahosi kelishilgan narxda
Buyurtma: 155-son

«TerDU bosmaxonasi»da chop etildi
Termiz shahri, Barkamol avlod ko‘chasi, 43-uy

Tahririyat manzili:
190111, Termiz shahri,
Barkamol avlod ko‘chasi, 43.
Telefon: +998762231649

E-mail:
philologicalresearch@umail.uz

Rasmiy sayt:
https://journaltersu.uz

BOSH MUHARRIR:
Abduqodir TOSHQULOV, iqtisod fanlari doktori, professor

TAHRIR HAY’ATI:

Bekpo‘lat Umurqulov, filologiya fanlari doktori, professor (bosh muharrir o‘rinbosari)
Shoxista Maxmaraimova, filologiya fanlari doktori, professor (mas’ul muharrir)
O‘ral Xoliyorov, f.f.f.d. (PhD), dotsent (O‘zbekiston)
Olmos Ulviy Binnatova, f.f.d., professor (Ozarbayjon)
Karl Rayxl, f.f.d., professor (Germaniya)
Vali Savash yelok, f.f.d., professor (Turkiya)
Dorota Silviya, f.f.f.d. (PhD), dotsent (Polsha)
Muslihiddin Muhiddinov, f.f.d., professor (O‘zbekiston)
Ibodulla Mirzayev, f.f.d., professor (O‘zbekiston)
Abdi Mamatov f.f.d., professor (O‘zbekiston)
Suyun Karimov f.f.d., professor (O‘zbekiston)
Muhammadxon Hakimov, f.f.d., professor (O‘zbekiston)
Nafas Shodmonov f.f.d., professor (O‘zbekiston)
Dilmurod Quronov, f.f.d., professor (O‘zbekiston)
Baxtiyor Mengliyev, f.f.d., professor (O‘zbekiston)
Normat Yo‘ldoshev, f.f.n., dotsent (O‘zbekiston)
Abdulla Xudoyqulov, f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)
Bobonazar Murtazayev, f.f.n., dotsent (O‘zbekiston)
Asqar Eshmo‘minov, f.f.d., dotsent (O‘zbekiston)
Obidjon Shofiyev, f.f.f.d. (PhD), dotsent (O‘zbekiston)
Zafar Umurqulov, f.f.f.d., dotsent, (PhD) (O‘zbekiston)
Nurali Amonturdiyev, f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)
Hakim Ahmedov, f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)
Ahad Shukurov, f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)
Eshnazar Jabborov, f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)
Abdumurod Arslonov, f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)
Sirojiddin Turdimurodov, f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)
Umida Raximova, f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)
Gulchehra Begmatova, f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)
Shoira Amonturdiyeva, f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)
Nargis Kurbanazarova, f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)
Muyassar Xolova, f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)
Zaynura Qodirova, f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)

Texnik muharrir: Bahodir To‘raliyev

Учредитель:
Термезский государственный университет

PHILOLOGICAL RESEARCH: LANGUAGE, LITERATURE, EDUCATION

FILOLOGIK TADQIQOTLAR: TIL, ADABIYOT, TA'LIM
ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ: ЯЗЫК, ЛИТЕРАТУРА, ОБРАЗОВАНИЕ

НАУЧНО-ИННОВАЦИОННЫЙ ЖУРНАЛ

Зарегистрировано Агентством информации и массовых коммуникаций при Администрации Президента Республики Узбекистан от 19 октября 2020 года под номером 1122.

Авторы несут ответственность за точность приведенных в текстах примеров, отрывков и данных. Необходимо указывать источник при копировании из журнала.

Разрешено к печати: 19.10.2020
Размер бумаги; 70x85
Печатный лист: 5.94
Офсетная печать: Офсетная бумага
Тираж: 100. Цена договорная
Заказ: 155

Печатано в «Типографии ТерГУ»
ул. Баркамол авлод 43, г. Термез

Адрес редакции:
190111, г.Термез, ул. Баркамол авлод, 43.
Телефон: +998762231649

E-mail:
philologicalresearch@umail.uz

Официальный сайт:
https://journaltersu.uz

ГЛАВНЫЙ РЕДАКТОР:
Абдукадир ТАШКУЛОВ, доктор экономических наук, профессор

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ:

Бекпулат Умуркулов, доктор филологических наук, профессор (зам. главного редактора)

Шохиста Махмараимова, доктор филологических наук, профессор (ответственный редактор)

Урал Холияров, ф.ф.ф.д. (PhD), доцент (Узбекистан)

Олмос Улвий Биннатова, д.ф.н., профессор (Азербайджан)

Карл Райхл, д.ф.н., профессор (Германия)

Вали Саваш Елок, д.ф.н., профессор (Турция)

Дорота Сильвия, PhD, доцент (Польша)

Муслихиддин Мухиддинов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)

Ибодулла Мирзаев, д.ф.н., профессор (Узбекистан)

Абди Маматов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)

Суюн Каримов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)

Мухаммадхон Хакимов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)

Нафас Шодмонов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)

Дилмурод Куронов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)

Бахтиёр Менглиев, д.ф.н., профессор (Узбекистан)

Нормат Юлдашев, к.ф.н., доцент (Узбекистан)

Абдулла Худайкулов, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)

Бобоназар Муртазаев, ф.ф.н., доцент (Узбекистан)

Аскар Эшмуминов, д.ф.н., доцент (Узбекистан)

Обиджон Шофиев, д.ф.ф.н. (PhD), доцент (Узбекистан)

Зафар Умуркулов, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)

Нурали Амонтурдиев, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)

Хаким Ахмедов, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)

Ахад Шукуров, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)

Эшназар Джаббаров, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)

Абдумурод Арслонов, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)

Сирожиддин Турдимуродов, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)

Умида Рахимова, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)

Гульчехра Бегматова, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)

Шоира Амонтурдиева, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)

Наргис Курбаназарова, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)

Муяссар Холова, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)

Зайнура Кадирова, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)

Технический редактор: Баходир Туралиев

Institutor:
Termez State University

PHILOLOGICAL RESEARCH: LANGUAGE, LITERATURE, EDUCATION

FILOLOGIK TADQIQOTLAR: TIL, ADABIYOT, TA'LIM

ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ: ЯЗЫК, ЛИТЕРАТУРА, ОБРАЗОВАНИЕ

SCIENTIFIC-INNOVATIONAL JOURNAL

Registered by the Agency for Information and Mass Communications under the President's Administration of the of the Republic of Uzbekistan on October 19, 2020 under number 1122.

The authors are responsible for the accuracy of the examples, passages and data provided in the texts. The source must be specified when copying from the journal.

Approved for printing: 19.10.2020
Size of the paper: 70x85
Printed sheet: 5.94. Offset printing.
Offset paper. Circulation: 100
Price is negotiable
Order: 155. Printed at the «Printing House of the TerSU»
43, Barkamol avlod str. Termez city.

Address of Editorial Office:
190111, Barkamol avlod str., 43,
Termez city.
Phone: +998762231649

E-mail:
philologicalresearch@umail.uz

Official website:
https://journaltersu.uz

EDITOR IN-CHIEF:
Abdukodir TASHKULOV, doctor of economic sciences, professor

EDITORIAL BOARD:

Bekpulat Umurkulov, doctor of philological sciences, professor (Uzbekistan) (deputy chief editor)
Shohista Makhmaraimova, doctor of philological sciences, professor (Uzbekistan) (editor-in-chief)
Ural Kholiyorov, PhD, associate professor (Uzbekistan)
Olmos Ulviy Binnatova, doct.of philol. sciences, professor (Azerbaijan)
Karl Rayxl, doct.of philol. sciences, professor (Germany)
Vali Salvash Elok, doct. of philol. sciences, professor (Turkey)
Dorota Silvia, PhD, associate professor (Poland)
Muslihiddin Mukhiddinov, doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Ibodulla Mirzaev, doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Abdi Mmatov, doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Suyun Karimov, doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Muhammadkhon Khakimov, doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Nafas Shodmonov, doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Dilmurod Kuronov, doct. of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Bakhtiyor Mengliev, doct. of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Normat Yuldashev, cand.of philol. sciences, associate professor (Uzbekistan)
Abdulla Khudaykulov, PhD (Uzbekistan)
Bobonazar Murtazaev, cand.of philol. sciences, associate professor (Uzbekistan)
Askar Eshmuminov, doct.of philol. sciences, associate professor (Uzbekistan)
Obidjon Shofiev, PhD, associate professor (Uzbekistan)
Zafar Umurkulov, PhD (Uzbekistan)
Nurali Amonturdiev, PhD (Uzbekistan)
Hakim Akhmedov, PhD (Uzbekistan)
Ahad Shukurov, PhD (Uzbekistan)
Eshnazar Jabbarov, PhD (Uzbekistan)
Abdumurod Arslonov, PhD (Uzbekistan)
Sirojiddin Turdimurodov, PhD (Uzbekistan)
Umida Rakhimova, PhD (Uzbekistan)
Gulchekhra Begmatova, PhD (Uzbekistan)
Shoira Amonturdieva, PhD (Uzbekistan)
Nargis Kurbanazarova, PhD (Uzbekistan)
Muyassar Kholova, PhD (Uzbekistan)
Zaynura Kadirova, PhD (Uzbekistan)

Technical editor: Bakhodir Turaliyev

МУНДАРИЖА

TILSHUNOSLIK

ЁҚУБОВ ШАРИФ МУҚИМОВИЧ
Шоир қадами етган манзиллар 7

YODGOROV SHAMSIDDIN ABDURAIMOVICH
Diniy matnlarni teolingvistik jihatdan
tadqiq qilish metodologiyasi (Qur'oni Karim misolida) 10

TURDIQULOV SHERZOD DUMINOVICH
Lingvomadaniy kodlarni aniqlashda kult omili
(Surxondaryo teotoponimlari misolida) 14

KURBANAZAROVA NARGIS SHODIYEVNA
Qo'ng'irot etnonimining shajaraviy tarkibiga oid ayrim onomastik tahlillar 17

NADIM MUHAMMAD HUMAYUN
Etnorealiyalarning milliy etnografik leksikada aks etishi
(Afg'oniston o'zbeklari misolida) 20

RAXIMOVA UMIDA DJUMAYEVNA
Shaxsh nutqi voqelanishida areal ta'sir 23

RAJABOV FERUZ UMARQULOVICH
Folklor onomastikasi va uning terminologiyasi 27

TURDIMURODOV SIROJIDDIN ESHQOBILOVICH
Nom (ot) bildiruvchi evfemik birliklarning ma'no turlari 30

MUMINOVA NILUFAR ABDURAHMONOVNA
"Temurnoma" asaridagi antroponimlarning tarixiy-etimologik qatlamlari 33

ERGASHEVA DILRABO ALLANAZAROVNA
Konsept inson ruhiy holatining ifodalanishida asosiy lingvokognitiv unsur 36

SAMIYEVA SURAYYO ORIPOVNA
O'zbek va tojik tillarida evfemizmlar va ularning sinonim so'zlar bilan aloqasi 39

NE'MATOVA YULDUZ
Ayrim tabiiy-geografik oykonimlarning leksik-semantik xususiyatlari xususida
(Namangan viloyati oykonimlari misolida) 43

MADAMIOVA RA'NO YUSUPBAYEVNA
Qoraqalpog'iston dialektal arealining leksik xususiyatlari 46

AMINI AZIZ AHMAD
Shimoliy Afg'oniston o'zbek shevalarida
dehqonchilik mahsulotlari nomlarining ifodalanishi 50

МУНДАРИЖА

QULTO‘RAYEVA SARVINOZ BAHODIR QIZI
O‘zbek tilshunosligida toponimik tadqiqotlar talqini 52

SARIYEVA ZAMIRA
Structural features of possessive pronouns in indonesian language 56

РАДЖАПОВА НАТАЛЬЯ БАЗАРОВНА
Синтаксис гендерной лексики в русском языке....58

JALILOVA MUXLISA ZAFARJON QIZI
O‘zbek tili Toyloq shevasining leksik qatlamlari 61

ADABIYOTSHUNOSLIK

АТАНИЯЗОВА МУБОРАК АБДУЛЛАЕВНА
Искандар образи Олим Шарафиддинов талқинида....64

АЛИМОВ ПАРДА
Тарихга бир назар....67

BOBOJANOV ALISHER
YULDOSHEV DILMUROD
Tanqid va badiiy ijod: adabiy jarayondagi o‘zaro munosabatlar 72

TA’LIM

RAXMATULLAYEVA SHAXODAT ZIYOTOVNA
OROMOVA NAFOSAT JO‘RAYEVNA
Adabiy ta’limda nazariy ma’lumotlar –
badiiy matn mazmunini anglashning asosiy vositasi sifatida....76

РЎЗИҚУЛ МУСТАФОҚУЛОВ
Профессор Бекпўлат Умурқуловнинг ижодий фаолиятига бир назар 80

g‘onistonda ko‘p ekiladigan g‘alla o‘simligidan yana biri tariq bo‘lib, u boshoqdoshlar oilasiga mansub bir yillik g‘alla o‘simligidir va u asosan oqlab so‘k qilinadigan mayda doni uchun yetishtiriladi. Mazkur g‘alla o‘simligidan bedana va boshqa shunga o‘xshash qushlarning ozuqasi sifatida hamda bolalarning beshigi ichiga solinadigan ko‘rpachaga paxta o‘rnida solish uchun ham foydalaniladi.

Shimoliy Afg‘oniston o‘zbek dehqonlari nutqida ishlatiladigan dehqonchilik mahsulotlari nomlarining ifodalovchi leksemalarni tahlil qilishimiz natijasida, ushbu sohaga oid atamalarning ko‘p qismi ikkala hudud vakillari nutqida bir xil ma’no va bir xil talaffuzga ega ekanligi aniqlandi. Biroq Shimoliy Afg‘oniston o‘zbek dehqonlari nutqiga xos leksemalar ham mavjud. Masalan, *haqullo, sepal, no‘pal, mo‘za, bo‘ji* kabi so‘zlar.

Resume: This article studies and analyzes lexicographic анализируются expressions of names of agricultural products, thematic groups and synonymous forms of lexemes related to this area, used in the Uzbek dialects of Northern Afghanistan.

Резюме: В данной статье изучаются и анализируется лексикографические выражения названий сельскохозяйственной продукции, тематических групп и синонимических форм лексем, относящихся к этой сфере, используемых в узбекских диалектах Северного Афганистана.

Filologik tadqiqotlar: til, adabiyot, та’lim. 2024; 5
ISNN: 2181-1741 (Print)
ISNN: 2181-1725

O‘ZBEK TILSHUNOSLIGIDA TOPONIMIK TADQIQOTLAR TALQINI

Qulto‘rayeva Sarvinoz Bahodir qizi,
Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o‘zbek tili va adabiyoti universiteti tayanch doktoranti

Insoniyat qadim zamonlardan buyon nomlar bilan qiziqib keladi. Nomlarning hosil bo‘lishi, hosil bo‘lishidagi o‘ziga xosliklar, nomlanishga asos bo‘luvchi narsa-predmet, voqea-hodisa va shu kabilarni tadqiq qiladi. Bu sohaga tilshunoslar ham o‘zlarining katta hissasini qo‘shgan va qo‘shib kelmoqda. Tilshunoslikning *onomastika* bo‘limi ayni shu masala doirasida faoliyat yuritadi. Onomastika juda katta tadqiqot obyektiga ega bo‘lim bo‘lib, u o‘z ichida yana bir qancha tarmoqlarga bo‘linib ketadi. Ulardan biri toponimikadir. Toponimika onomastikaning joy nomlarini o‘rganuvchi maxsus bo‘limidir. Toponimika so‘zi lotin tilidan olingan, “topos” – joy, “onima yoki onom” – nom, to‘liq olganda joy nomlarini o‘rganuvchi fan degan ma’noni anglatadi. 1917-yilga qadar toponimika mustaqil fan sifatida mavjud bo‘lmagan, geografiyaning bir bo‘lagi sifatidagina o‘rganib kelingan. Toponimlar juda ko‘plab fanlar, jumladan, tarix, geografiya, iqtisodiyot fanlarining ham tadqiq obyekti sanalsa-da, tilshunoslik fanida joy nomining semantik xususiyatlari, etimologiyasi va shu kabi bir qancha o‘ziga xosliklari tadqiq qilinadi.

Toponimika geografik nomlar to‘plamini, ularni kelib chiqishini, evolyutsiyasini, ma’nosi, tarqalish shaklini, takrorlanishini o‘rganadi va tahlil qiladi. U toponimlar yozilishi, tildan tilga ko‘chirilishi masalalarini o‘rganadi. Toponimika fani tilshunoslikda muhim o‘rin egallaydi. Tarixiy toponimlar so‘zlardan iborat, shuning uchun toponimika tilshunoslik fani ham hisoblanadi.

Bugungi kunga qadar jahon tilshunosligida toponimikaga bag‘ishlangan tadqiqotlar talaygina. Bu

soha taraqqiyoti uchun o‘zbek tilshunoslari ham birmuncha hissa qo‘shgan. Xususan, T.Nafasovning “Qashqadaryo oblast toponimlari”, L.Karimovaning “O‘zbek tilida toponimlarning o‘rganilishi”, Z.Do‘simov “Xorazm toponimlari”, B.O‘rinboyevning “Samarqand viloyati toponimlarining izohi”, T.Enazarovning “Toponimlarni etimologik tadqiq qilishning ilmiy-nazariy va amaliy-usuliy asoslari (turkiy toponimlar asosida)”, A.Esemuratovning “Xo‘jayli tumani toponimlarining tarixiy-lingvistik tahlili”, K.Hamidovaning “Farg‘ona vodiysi toponimiyasida variantlilik: yuzaga kelish, omillari, turlari va funksional xususiyatlari”, G. Jo‘raboyevaning “Farg‘ona vodiysi toponimlarining shakllanish asoslari”, N.G‘aniyevning “Navoiy viloyati Qiziltepa tumani toponimlarining etimologik va kognitiv tadqiqi”, O.Abbozovning “So‘x tumani toponimlarining leksik-semantik tadqiqi”, G.Abishovning “Chimboy tumani toponimlarining tarixiy-lingvistik tahlili” va shu kabi yuzlab tadqiqotlarni ko‘rsatish mumkin.

Biz so‘nggi yillarda o‘zbek tilshunosligida toponimika bo‘yicha olib borilgan ilmiy tadqiqot ishlari bilan tanishib o‘tmoqchimiz. Tadqiq obyektimizni ikki yo‘nalishga bo‘lib olamiz: 1) juda katta hududni qamrab oluvchi toponimik tadqiqotlar; 2) katta hudud tarkibidagi kichik hududlarga bag‘ishlangan toponimik tadqiqotlar.

Birinchi yo‘nalish doirasida ma’lum viloyat yoki vodiy toponimlari tadqiqini olish mumkin. Bunda ish juda katta hajmli bo‘lib, mavjud hududdagi barcha toponimlar mukammal o‘rganiladi.

A.Ergashevning “Andijon viloyati etnotoponimlarining areal-onomastik tadqiqi”[1] mavzusidagi tadqiqotida viloyatda mavjud etnotoponimlarning areal xususiyatlari va nomlanishi bilan bog‘liq hodisalar haqida ilmiy qarashlar va nazariy ma’lumotlar keltirilgan Shuningdek, dissertatsiyada davrlashtirish bilan bog‘liq talqinlar mavjud bo‘lib, unga ko‘ra Andijon viloyati etnotoponimlari rivojini olti davrga ajratib o‘rganiladi: 1) Qadimiy davr; 2) Arablar davri; 3) Mo‘g‘ullar davri; 4) Qipchoqlar davri; 5) Sho‘rolar davri; 6) Mustaqillik davri. Ma’lum etnonim olingan va davrlar kesimida solishtirilgan. Tadqiqot natijasida birinchi to‘rt davr etnotoponimlar shakllanishi va rivoji uchun muhim davr sanaladi. Davrlashtirish masalasi barcha toponimlar uchun asosiy masala hisoblanadi.

G.Jo‘raboyeva o‘zining “Farg‘ona vodiysi toponimlarining shakllanish asoslari”[2] nomli ilmiy tadqiqot ishida toponimlarning bir qancha turlarini sanab o‘tadi: xronim, oykonim, urbanonim, oronim, argoonim, nekronim, dromonim, drimonim kabi. Bu o‘rinda dromonim va drimonim kabi atamalar yangidir. Dromonim atamasi har qanday yo‘lga nisbatan, drimonim esa daraxtzor, o‘rmon va bog‘ nomlari ekanligi ta’kidlanadi. Shuningdek, o‘zbek toponimikasi tadqiqi o‘tgan asrning 60-yillaridan boshlanganligi aytib o‘tiladi. Tadqiqotda toponimlar o‘rganilishini davrlashtirish masalasi ham ko‘tarilgan:

1. Qadimgi davr manbalarida Farg‘ona vodiysi toponimiyasi.
2. XV-XVI asr manbalarida Farg‘ona vodiysi toponimiyasi.
3. XIX asr 2-yarmi XX asr boshlariga oid manbalarda Farg‘ona vodiysi toponimiyasi.
4. Sho‘rolar davrida Farg‘ona vodiysi toponimiyasi.
5. Mustaqillik davrida Farg‘ona vodiysi toponimiyasi[3].

Shuningdek, Farg‘ona vodiysida mavjud toponimlar eng qadimgi manbalari, sayyohlar va tujjorlarning hujjatlari asosida tadqiq qilingan. Etimologiya masalalariga jiddiy yondashilgan. Ishda Farg‘ona vodiysi toponimlarining antropotsentrik jihatlari ham yoritilgan. Unda toponimlarning yaratilish tamoyillari va unda insonning aralashuvi masalasi o‘rtaga qo‘yilgan.

Toponimlarning yaratilishi, ularning nominativ-motivatsion xususiyatlariga e’tibor qaratilsa, “eng tasodifiy deb qaralgan nom ham ma’lum bir davrlarda ijtimoiy ehtiyoj, zaruriyat tufayli vujudga kelganini ko‘rish mumkin”[4].

Sh.Bekturdiyev, E.Shodiyevlarning “Sirdaryo toponimlari”[5] deb nomlangan risolasida shu kunga qadar tadqiqqa tortilmagan Sirdaryo viloyati toponimlari yoritilgan. Eng qadimgi Sirdayo toponimlari haqida ma’lumot beruvchi manba yunon yozuvchisi Arrianning “Iskandarning yurishlari” asari ekanligi tilga olinadi. Agarda Iskandar Makedonskiyning O‘rta Osiyoga yurishlari haqida gap ketar ekan nafaqat Sirdaryo balki yurtimizdagi ko‘plab toponimlarning etimologiyasi yoki o‘sha davrdagi atalishiga doir ma’lumotlarni ham aynan Arrianning “Iskandarning yurishlari” asaridan izlab ko‘rish foydadan holi bo‘lmaydi. Shuningdek, risola tavsiyaviy harakterda bo‘lib, ko‘cha, mahalla, guzar nomlari o‘z bilarmonlik bilan emas, shu yerda yashovchi aholining xohish-istagi bilan nomlanishi kerakligi aytib o‘tilgan. Bugungi kunda har bir joyga berilayotgan nomlarning tarixiyligi va urug‘lar nomlari hamda kishilarning ismiga berilgan nomlar o‘sha joyga monand qilib

[1] Эргашев А. Андижон вилояти этнотопонимларининг ареал-ономастик тадқиқи: Филол. фанлари номзоди ... дисс. – Тошкент, 2012. – Б. 30-45.

[2] Жўрабаева Г. Фарғона водийси топонимларининг шаклланиш асослари. – Тошкент, Академнашр. 2022. – 120 б.

[3] Жўрабаева Г. Фарғона водийси топонимларининг шаклланиш асослари. – Тошкент, Академнашр. 2022. – Б. 17.

[4] Дўсимов З. Хоразм топонимлари. – Тошкент: Фан, 1985. – Б. 76.

[5] Бектурдиев Ш., Шодиев Э. Сирдарё топонимлари. – Гулистон. 2008. – 27 б.

qo‘yilishi kerak. Joy nomlari o‘sha joyda yashaydigan xalqning tarixi va turmush tarziga to‘g‘ri kelsa tez-tez almashtirishga hojat bo‘lmaydi.

K.Hamidovaning “Farg‘ona vodiysi toponimiyasida variantlilik: yuzaga kelish omillari, turlari va funksional xususiyatlari”[1] nomli ilmiy tadqiqot ishida ham Farg‘ona vodiysi toponimlari tadqiqqa tortilgan bo‘lib, u toponimiyadagi variantlilik muammosini ochib berganligi bilan boshqa ishlardan ajralib turadi. Tadqiqot o‘z oldiga: toponimik variantlilik tushunchasiga lingvistik tasnif berish; toponimik variantlilikni yuzaga keltiruvchi omillarni izohlash; toponimik variantlilikning ijobiy va salbiy xususiyatlarini ochib berish, salbiy jihatlarni bartaraf etish bo‘yicha tavsiyalar berish kabilarni qo‘yadi. Tadqiqotchi toponimlarda shartli variantlilik, ma’noviy variantlilik, funksional variantlilik hodisalari uchrashini qayd etadi. Xronologik jihatdan tarixiy va zamonaviy variantlilik mavjudligi keltiriladi. Shuningdek, fonetik, morfologik va imloviy variantlilik mavjudligi aytilib, misollar orqali dalillanib ketilgan.

A.Maxmudaliyev, B.To‘ychiboyev, G‘.Yusupovlar tomonidan nashrga tayyorlangan “Sirdaryo viloyati toponimlari”[2] nomlangan tadqiqot ishi Sirdaryo viloyati toponimlarini o‘rganishga bag‘ishlangan. Unda toponimika fanining asosiy tarkibiy qismlari bo‘yicha tushunchalar, sohaga oid ilmiy izlanishlar tarixi, toponimikaning o‘ziga xos xususiyatlari va tadqiqot metodlari bayon qilingan. Shu bilan birga unda Sirdaryo viloyati oykonimlari, jumladan gidro, oro, fito, etno, antropooykonimlarga ta’rif berilgan va Sirdaryo viloyatining qisqacha toponimik lug‘ati keltirilgan. “Joy nomlari kishilarning ish faoliyati jarayonida yuzaga keladi, ko‘pincha uning shakli va tovushi o‘zgaradi, o‘z davrini yashab bo‘lgach, halok bo‘ladi. Toponimlar hayotiyligining davomiyligi har xil. Ayrimlarining hayoti bir necha yillar davom etadi. Boshqalarniki esa, ko‘p asrlar davom etadi”[3].

Toponimlarni kichik hududlar doirasida o‘rganish samarador usul hisoblanadi. Bunda mazkur hududdagi toponimlar to‘lig‘icha o‘rganilishi uchun imkoniyat ko‘proq bo‘ladi.

N.G‘aniyevning “Navoiy viloyati Qiziltepa tumani toponimlarining etimologik va kognitiv tadqiqi”[4] nomli tadqiqot ishida mazkur tumanda mavjud barcha toponimlar haqida ma’lumotlar yig‘ilgan. Ularning etimologiyasi batafsil ochib berilgan. Tuman toponimlarining onomastik-etnik, derivatsion-nominatsion va etnologik xususiyatlariga urg‘u berilgan. Qiziltepa tumanidagi joy nomlarining lisoniy tabiatini onomastik-nominatsion sath me’yorlariga xos ravishda tavsiflangan. Tuman toponimlarining etimologik tadqiqi yuzasidan yozilgan faslda arablar davridan to mustaqillik davriga qadar bo‘lgan nomlanishlar lingvistik tadqiqqa tortilgan. Toponimlarning ma’lum tillarga mansub so‘zlardan tashkil topganligi inobatga olinib, o‘z va o‘zlashma qatlamga ajratib tahlil qilish holati mavjud. Qiziltepa tumanida mavjud etnotoponimlar ham tadqiq qilingan bo‘lib, paydo bo‘lishi va qaysi til obyekti nomini anglatishiga ko‘ra: tarkibi urug‘ va qabila nomlari asosida shakllangan etnotoponimlar; urug‘ yoki qabila tarmog‘i hisoblangan etnotoponimlar; rang-sifat bildiruvchi so‘zlardan yasalgan etnotoponimlar; miqdorni bildiruvchi so‘zlardan yasalgan etnotoponimlar; hajm-o‘lchovni bildiruvchi so‘zlardan yasalgan etnotoponimlar; obyektning o‘rni, yashash manzili va joy nomlari bilan bog‘liq etnotoponimlar; antroponimlarga asoslangan etnotoponimlarga bo‘lib o‘rganilgan.

O.Abbozovning “So‘x tumani toponimlarining leksik-semantik tadqiqi”[5] mavzusidagi tadqiqotida ham ma’lum chegaralangan hudud tadqiqot obyekti sifatida tanlab olingan. Ishning asosiy vazifalari sifatida: tuman toponimlarini yig‘ish, tasniflash, ilmiy tahlil qilish va tavsiflash; leksik-semantik o‘ziga xosliklarini aniqlash; toponimlarning xalq tabiati va kognitologiyasiga xos xususiyatlarini yoritib berish; tuman toponimik xaritasini yaratish tanlab olingan va tadqiqot davomida ushbu vazifalar o‘z o‘rnida bajarilgan. Shuningdek, tadqiqotning “So‘x tumani toponimlarining lingvogeografik tavsifi, shakllanishi va takomili” deb nomlangan faslida toponimlarning areal lingvistik jihatlari ochib berilgan.

Toponimika sohasidagi eng yangi tadqiqotlardan biri B.Kilichevning Buxoro viloyati toponimlarining lingvistik tadqiqiga bag‘ishlangan doktorlik ishidir[6]. Mazkur tadqiqot ishida Buxoro viloyati hududining toponimlari to‘g‘risida juda ko‘plab tahliliy ma’lumotlar keltiriladi. Ayniqsa, hududning tarixiy toponimlari haqida batafsil ma’lumot bergan Abu Bakr Narshaxiyning “Tarixi Buxoro” asarida keltirilgan toponimlar, ularning bugungi kundagi holati haqida diqqatga sazovor fikr-mulohazalar bayon etilgan. Dissertant toponimlar qadimdan turli fanlar, jumladan tarix, geografiya

[1] Ҳамидова К.М. Фарғона водийси топонимиясида вариантлилик: юзага келиш омиллари, турлари ва функционал хусусиятлари: Фил.фан.бўй.фал.док.диссер.автореф. – Қўқон. 2022. – 56 б.

[2] Maxmudaliyev A., To‘ychiboyev B., Yusupov G‘. Sirdaryo viloyati toponimlari. – Guliston. Ziyo nashr-matbaa, 2024. – 132 b.

[3] Maxmudaliyev A., To‘ychiboyev B., Yusupov G‘. Sirdaryo viloyati toponimlari. – Guliston. Ziyo nashr-matbaa, 2024. – B. 12.

[4] Ғаниев Н.Ў. Навоий вилояти Қизилтепа тумани топонимларининг этимологик ва когнитив тадқиқи: Фил.фан.бўй.фал.док.диссер.автореф. – Жиззах. 2022. – 28 б.

[5] Abbozov O.Q. So‘x tumani toponimlarining leksik-semantik tadqiqi: Fil.fan.bo‘y.fals.dok.disser.avtoref. – Farg‘ona. 2023. – 52 b.

[6] Kilichev B.E. Buxoro viloyati toponimlarining lisoniy tadqiqi: Fil.fan.dok.(DSc) disser.avtoref. – Buxoro, 2024.

va boshqa soha vakillarini ham qiziqtirib kelganligini turli tarixiy manbalar, A.Beruniy, M.Koshg‘ariy, Z.M. Bobur, Abulg‘ozi Baxodirxon kabi daholarni mazkur masalaga e’tibor qaratganliklari asosida dalillab bergan. Buxoro toponimlarining lug’aviy qatlamlar nuqtai nazaridan o‘rganilgan. O‘z qatlamga oid toponimlarning lisoniy xususiyatlari haqida fikr yuritilar ekan, Buxoro toponimiyasida bu qatlamning muhim o‘rni borligi ko‘rsatib o‘tilgan. Bu toponimlarda o‘zbek tili leksikasining tarixiy shakllanishi tamoyillari, shuningdek, hozirgi taraqqiyot holati aks etganligi ta’kidlanib, ular antroponimlar, joyning relyef xususiyatini ifodalovchi o‘zbekcha so’zlar, gidronimlardan, o‘zbek tiliga xos o‘simlik va daraxt nomlari, kasb-hunar ifodalovchi, rang-tus bildiruvchi so‘zlar, hajm, shakl, o‘lchov masofa, yosh, ma’nolarini bildiruvchi so‘zlar shuningdek, son, miqdor, urug‘, qabila nomlari va boshqa omillar asosida hosil bo‘lganligi izohlab berilgan. O‘zlashgan qatlamga oid toponimlar sifatida fors-tojik va arab tiliga xos lug‘aviy birliklar asosida shakllangan toponimlar tahlil qilingan.

Ko‘rinib turibdiki, toponimik joy nomlari ming yillar davomida to‘planib kelingan va ularning miqdori juda ko‘pdir. Hozirgacha toponimik nomlar qancha ekanligini hech kim bilmaydi. Bu ishni qilishning imkoniyati ham deyarli yo‘qdir. Chunki shunday nomlar borki, ulardan faqatgina qandaydir qishloqlarda yoki manzilgohlarda yashaydigan, cheklangan miqdordagi kishilargina foydalandilar. Bularga bedapoyalar, yaylovlar, chakalaklar, daryochalar, ko‘lmaklarning nomlari kiradi. Ammo yangi barpo bo‘lgan, yuzaga kelgan qishloq, shaharlar, zavodlar, yoki yirik obyektlar bo‘lsa, ular qisqa vaqt ichida ko‘pchilikka ma’lum bo‘ladi. Tadqiqqa muhtoj toponimik joy nomlarini topish, ularni lingvistik jihatdan o‘rganish, lug‘atlashtirish bugungi tilshunosligimiz va tadqiqotchilarimiz oldida turgan dolzarb masalalardan biridir.

Resume. This article provides an overview of toponymic studies conducted in uzbek linguistics. A number of scientists who have contributed to the development of the field of toponymy are analyzed and commented on. The problems of modern toponymy were also touched upon and thoughts were expressed about finding a solution to the problems that had arisen.

Резюме. В данной статье представлен обзор топонимических исследований, проводимых в узбекском языкознании. Анализируются и комментируются ряда ученых, внесших вклад в развитие области топонимии. Также были затронуты проблемы современной топонимики и высказаны мысли о поиске решения возникших проблем.